

KUML

1961

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1961

*With Summaries in English
Mit deutschen Zusammenfassungen*

JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB
SATTE DETTE KUML
FOR
MÅRTEN STENBERGER

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS
1962

Omslag:

Bronzeskjold fra Danmark.

Forside:

Mandsmaske på avlsten fra Snaptun.

Redaktion:

P. V. GLOB

Dette KUML udsendes med støtte fra
Carlsberg Bryggerierne, Tuborg Bryggerier
og Ceres Bryggerierne

Copyright 1961

by

Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark
by
Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

INDHOLD

<i>O. Klindt-Jensen</i> : Mårten Stenberger	6
<i>P. V. Glob</i> : Kultbåde fra Danmarks Bronzealder	9
<i>H. Hellmuth Andersen</i> : Sløjfede Enkeltgravshøje ved Stejlgård	19
<i>Palle Friis</i> : Vendsysselske Bronzealderfund	34
<i>Johs. og Klaus Ferdinand</i> : Jernalderofferfund i Valmose ved Rislev	47
<i>J. Troels-Smith</i> : De geologisk-botaniske Forhold i Forbindelse med Rislev-Fundet	90
<i>U. Møhl</i> : Rislevfundets Dyreknogler	96
<i>J. Balslev-Jørgensen</i> : Rislev-Fundet. Anthropologisk Redegørelse	106
<i>Palle Friis</i> : En vendsysselsk Jernaldergrav	107
<i>Georg Galster</i> : En Seiger fra Ålborg	116
<i>Gíslí Gestsson</i> : Billedstenen fra Snaptun	125
<i>Hans Ole Hansen</i> : Ungdommelige Oldtidshuse	128
<i>Holger Rasmussen</i> : Kastaniekultur i Kalabrien	146
<i>Viggo Nielsen</i> : Al Wusail. Mesolitiske Flintpladser i Qatar	169
<i>Hans Jørgen Madsen</i> : En Flintplads i Qatar	185
Jysk Arkæologisk Selskab	202

CONTENTS

<i>O. Klindt-Jensen</i> : Mårten Stenberger	8
<i>P. V. Glob</i> : Kultboote der dänischen Bronzezeit	17
<i>H. Hellmuth Andersen</i> : Zerstörte Hügel der Einzelgrabkultur bei Stejlgård	32
<i>Palle Friis</i> : Bronze Age Finds from Vendsyssel	45
<i>Johs. and Klaus Ferdinand</i> : The Iron Age Find from Valmose near Rislev	82
<i>J. Troels-Smith</i> : The Geological-Botanical Conditions in Connection with the Rislev Find	93
<i>U. Møhl</i> : The Animal Bones of the Rislev Find	101
<i>J. Balslev-Jørgensen</i> : The Rislev Find. Anthropological Statement	106
<i>Palle Friis</i> : An Iron Age Grave from Vendsyssel	114
<i>Georg Galster</i> : A "Seiger" from Aalborg	123
<i>Gíslí Gestsson</i> : Snaptun	127
<i>Hans Ole Hansen</i> : Mudhouses	143
<i>Holger Rasmussen</i> : Kastanienkultur in Kalabrien	161
<i>Viggo Nielsen</i> : The Al Wusail Mesolithic Flint Sites in Qatar	181
<i>Hans Jørgen Madsen</i> : A Flint Site in Qatar	197

BILLEDSTENEN FRA SNAPTUN

AF GÍSLI GESTSSON

I Kuml 1959 beskriver rigsantikvar P. V. Glob en avlsten som i året 1950 blev fundet i strandkanten ved Snaptun i Horsens fjord og nu opbevares i Forhistorisk Museum. På denne smukt udførte avlsten er der indskåret en mandsmaske, som sammen med anden ornamentik daterer stenen til sen vikingetid. P. V. Glob siger videre: »Mandsmasker på runestenenene opfattes som værne- og skræmmemiddel i slægtskab med den berømte maske i oldtidens klassiske kulturlande, Gorgoneion, Medusa-hovedet, og har vel tjent samme formål på Snaptun-stenen, hvis hoved dog har det ejendommelige træk, at munden er forsynet med tværstreger, der måske angiver en sammensyning af den. Hvad der ligger bag en sådan sammensyning af munden er selvfølgelig vanskeligt at sige noget bestemt om, men man kunne tænke sig, at maskens mund er lukket på denne måde for at den ikke skulle begynde at blæse med og derved bringe falsk træk i essen.« Jeg tror maskens betydning kan fortolkes på en anden måde og selvom tolk-

ningen måske ikke helt kan forklare hvorfor masken er anbragt netop på dette sted, giver den dog alligevel en af grundene hertil.

I Skáldskaparmál i sin Edda har Snorri Sturluson nedskrevet følgende betretning:

»Loki Laufeyssøn havde begået den nedrighed at klippe alt hår af Sif. Men da Tor opdagede det, greb han Loki og truede med at grutte hver knokkel i ham. Loki svor da, at han skulde få Svartalferne til at udfærdige Sif et hår af guld, og at det skulde vokse som almindeligt hår. Loki rejste til de dværge, som er sønner af Ivaldi, og de udfærdigede håret og Skidbladnir og Odins spyd Gungnir. Loki væddede sit hoved med dværgen Brokk på, at dværgens broder Sindri ikke kunde fremstille tre ligeså gode klenodier. Da de kom til smedjen, lagde Sindri et svineskind i essen og bad Brokk trække blæsebælgen og ikke standse, før han tog det ud, som han havde lagt i essen. Straks efter, at han var gået fra smedjen, satte en flue sig på broderens hånd og stak, men han trak dog bælgen som før, indtil smeden tog ud af essen; det var en galt med børster af guld.

Derefter lagde han guld i essen og bad ham blæse og ikke standse bælgen, før han kom igen. Så gik han. Da kom fluen og satte sig på Brokks hals og stak nu dobbelt så hårdt. Men han blæste til smeden tog guldringen Drypnir ud af essen. Så lagde han jærn deri, bad broderen blæse og sagde, at det hele var forgæves, hvis blæsningen afbrødes. Da satte fluen sig mellem Brokks øjne og stak lågene, så blodet randt ham i øjnene, og han ikke kunde se. Han slap nu bælgen et øjeblik, jog hånden op og svippede fluen bort. Så kom smeden, og sagde, at det var lige ved, at det, der var i essen, var gået til spilde. Han tog denne gang en hammer ud af essen. Derefter lagde han alle klenodierne i hænderne på sin broder Brokk og bad ham rejse til Asgård med dem for at vinde væddemålet. Loki bar sine klenodier for aserne, og de satte sig på deres domstole. . . . Asernes dom lød at hammeren var det bedste af alle klenodierne og det ypperste værn mod rimturserne og de erklærede, at dværgen havde vundet væddemålet. Loki tilbød nu at indløse sit hoved, men dværgen svarede at det kunde han ikke. – Tag mig da, sagde Loki, men da han vilde tage ham, var han langt borte. Loki havde sko, hvori han kunde løbe gennem luft og over hav. Dværgen bad da Tor om at gribe ham, hvad Tor gjorde. Dværgen vilde hugge hovedet af Loki, men Loki sagde, at han kun havde ret til hovedet, ikke til halsen. Så tog dværgen rem og kniv og vilde stikke hul i Lokis læber og rimpe munden sammen, men kniven bed ikke. Han sagde da, at hans broders syl vilde være bedre, og straks han nævnte den, var den der; den stak huller i læberne, som han rimpe sammen, men Loki rev hullerne ud.« (Thøger Larsens oversættelse).

Her ses Loki ikke blot i forbindelse med en esse og blæsning i en smedje, men hele historien ender med at hans mund sys sammen og han river hullerne ud. Jeg tror derfor ikke at der kan herske nogen tvivl om at billedet på avlstenen fra Snaptun forestiller Loki Laufeyssøn.

I nyere nordisk folketro kendes Loki i egenskab af ildvæsen eller en vætte som bor i arnens ild. Axel Olrik siger: »Skarpt fremtræder den svenske tro på en arneildens vætte i den skik, at børnene kaster deres udfaldne tænder i arneilden, idet de ber »Locke, Locke« (ikke sjælden »Nocke, Nocke«) at skaffe dem ny. Skikken er udbredt over de fleste gøtske og skånske lande (men ikke læn-

gere nordpå), desuden i sv. Finland. Lignende gælder for den telemarkske Lokje: man bringer offer til ham ved at kaste det i arneilden, og offeret skaffer husfolket trivsel; men det offer der bringes er det første skind af den mælk der koges. Han opfattes rent animistisk som den vætte, der ytrer sig i ildens fænomener: når der høres en knitrende eller – efter andre – en pibende lyd i veden, »banker han sine børn«, »Lokje dengjer sine drenger«. (Festskrift til H. F. Feilberg. Kbh. 1911).

Den islandske tradition kender ikke Loki i egenskab af ildvæsen eller tilskriver ham bolig i hjemmets ild, men alligevel findes han der i forbindelse med ild, ikke blot i den her foran fortalte myte, men også i fortællingen om Tors færd til Utgarda-Loki, hvor Loki kappes med Logi (lue), som viser sig at være vildild og i myten om verdens undergang i Ragnarok hvor Loki fører den ene fløj i Surts hær, som til slut fortærer himmel og jord i ild.

Snorri Sturluson beskriver Loki som en farlig og ond, men meget snild gud: »Loki er smuk og fager af udseende, men ond af sindelag og af meget vekslende natur. Han besad fremfor andre mennesker den kløgt, som hedder snuhed og opfindsomhed i alle ting«. Dertil er han berømt for sine trætter, og han får altid det sidste ord hvis han ikke bringes til tavshed med magt. Det er netop denne gud, som altid kan svare igen, som får munden syet sammen og bliver nødt til at rive hullerne ud for at kunne lade sit vid få luft.

Den mand, som har indskåret Lokis billede på avlstenen fra Snaptun har været fortrolig med begge disse egenskaber hos Loki. Derfor anbringer han billedet af denne ondsindede og tungfærdige gud i selve ilden på smedens esse.

Snaptun

On the forge-stone found on the beach by Snaptun in Horsens Fjord, a man's head is depicted whose lips bear traces of having been sewn together (P. V. Glob in KUML 1959). A reference in Skaldskaparmål in Snorri Sturluson's Edda leads to the supposition that the man's head must represent Loki. This god had waged his head against the dwarf, Brokk's, if the latter's brother, Sindri, succeeded in making three treasures finer than those he himself had made, the golden hair, a gift to Sif, his ship, Skidbladnir and Odin's spear, Gungnir.

Sindri set Brokk to mind the bellows of the forge and produced a wild boar with golden bristles, the magic ring, Drypnir and Thor's hammer. The three treasures won the approval of the gods and Loki lost the wager. When the dwarfs were about to cut off his head, Loki pointed out that they had no right to his neck. So, instead, the dwarfs sewed his lips together. But Loki pulled the stitches out again.

The author reminds us that later popular Northern superstition has accorded Loki the role of a fire-being or "vætte" dwelling in the fire of the hearth. It was in harmony with his character that the dwarfs elected to sew Loki's lips together for he was known for his quarrelsome disposition and ability to get the last word and that he could only be silenced by force. To give vent to his wit he was obliged to tear the stitches out.

The man who has carved Loki's face on the forge-stone from Snaptun has been acquainted with both these qualities of Loki's. That is why he placed the picture of the glib and spiteful god in the very fire of the smith's forge.

Gísli Gestsson,
Reykjavik.